

YLI-II 43 KUUSELANKANGAS

Kivikautisen asuinpaikan kaivaus

Andre Costopoulos 2002

Kuusilankangas
YLI-II 43 KARJANLANKYLÄ KIERIKKISUO
2002 KANSAINVÄLINEN KAIVAUSKURSSI

Kertomus 15. - 30.5.2002 suoritetuista kaivaustutkimuksista
Andre Costopoulos PhD. sekä joitakin kuvia ja karttoja fil.yo Risto Nurmi
käännös FM Teija Oikarinen ja FM Eija Ojanlatva

SISÄLTÖ

ARKISTOTIEDOT	3
ABSTRAKTI	4
JOHDANTO	5
1. TUTKITUT ALUEET JA KAIVAUSMETODIT	7
2. LÖYDÖT	8
3. ASUINPAIKAN KIVITEKNOLOGIA	9
4. TULEVIA KAIVAUSUUNNITELMIA	10
LIITTEET:	
1. TAULUKKO 1	11
2. TAULUKKO 2	11
3. KUVA 1	12
4. KUVA 2	12
KARTAT:	
1. PERUSKARTTAOTE	13
2. YLEISKARTTA 1:5000	14
3. POIKKILEIKKAUSKARTTA	15
4. RANNANSIIRTYMÄKARTTA	16
LÖYTÖLUETTELO	17

ABSTRAKTI

YLI-II [43] KUUSELANKANGAS

Pk. 3512 10 PAHKAKOSKI

x = 7252 00, y = 3450 95, z = 59-60 m mpy

Kivikautisen asuinpaikan kaivaustutkimus 15. - 30. toukokuuta 2002

Oulun yliopisto, Northern Cultures and Societies

Kaivauksenjohtaja: PhD Andre Costopoulos

Kaivaukset olivat jatkoa vuoden 1997 ja 1999 suoritetuille tutkimuksille. Vuonna 1999 kohteesta tuli esiin asuinpaikalla tapahtuneeseen myöhempään toimintaan viittaavia todisteita, sillä osa alkuperäisistä maakerroksista oli häiriintynyt. Vuoden 2002 kenttäkurssin tavoitteena olikin arvioida asuinpaikan aktiviteettien moninaisuutta ja monipuolisuutta. Kaivausalueen laajuus oli yhteensä 19 m², johon sisältyy 15 m² kokoinen, epämääräisen muotoinen tutkimusalue läntisen painanteen itäpuolella sekä 4 x 1 m kokoinen koeoja itäisen painanteen eteläosassa. Kaivausmetodina käytettiin luonnollisten kerrosten mukaista menetelmää, sillä vuoden 1999 kaivausoja (T99) antoi hyvät pohjatiedot paikan stratigrafiasta.

Vuoden 2002 kaivaukset paljastivat, että asuinpaikkaa on käytetty todennäköisesti useaan kertaan 5500 BP teinoilta jopa nykyaikaan saakka. Kaivauksissa löytyivät myös kohteen ensimmäiset keramiikkalöydöt, jotka ovat tyypillisen kampakeramiikan paloja itäisestä painanteesta. Läntisen painanteen itäpuolella sijaitsevalta kaivausalueelta löytyi liusketyökaluja, -iskoksia ja hylkeen luita. Sen sijaan itäisen painanteen koeojasta (T5) löytyi keramiikkaa ja hyvin vähän todisteita kivityökalujen valmistamisesta.

Löydöt: KM 33706:1-66

Ajoitus: moniperiodinen?

Tutkitun alueen laajuus: 15 m² ja 4 m²

Kenttätyöaika: 15. - 30.5.2002

Tutkimuskustannukset: Oulun yliopisto, yleinen arkeologia ja Northern Cultures and Societies -koulutusohjelma

Tutkimusraportti: Andre Costopoulos 20.4.2003 Oulun yliopiston arkeologian laboratoriossa, kopio museoviraston arkeologian osaston arkistossa.

ARKISTOTIEDOT

YLI-IIN KARJALANKYLÄN KIERIKKISUON ETELÄHARJU
YLI-II [43] KUUSELANKANGAS
Kivikautisen asuinpaikan tutkimus 15. - 30. toukokuuta 2002.

Kunta: Yli-li

Kylä: Karjala

Kohde: Kierikkisuon Eteläharju

Tila: 20:10

Peruskartta: 3512 10 PAHKAKOSKI

Koordinaatit: x = 7252 00
y = 3450 95
z = 59-60 m mpy

Kiintopiste: Asuinpainanteen 4 länsipuolella, z = 60,13

Arkistoaineisto: Pentti Koivunen & Timo Ylimaunu, Kaivauskertomus Yli-li 43 Kuuselankangas 1997. Oulun Yliopisto, Yleinen Arkeologia 1998. Originaali Oulun Yliopiston Arkeologian Laboratoriossa, kopio Museoviraston Arkeologian osastossa.
International Archaeological Fieldschool, Northern Cultures and Societies Program, Oulu University, Andre Costopoulos (Director), 1999.
SEM-analyysi, Oulun Yliopisto, Eletronioptiikan Laitos, 12, 12, 2000.

Kirjallisuus: Timo Ylimaunu & Andre Costopoulos, Oliko kivikausi jo varhaismetallikautta? Hiidenkivi 1/1998.
Andre Costopoulos, Evaluating the Chronological Context of a Copper Knife Find in Northern Finland, Faravid 26: 13-19, 2002.

Löydöt: KM 33706:1 – 66

Dokumentaatio: kartat 4

JOHDANTO

Oulun yliopiston Humanistisen tiedekunnan Northern Cultures and Societies-koulutusohjelman kansainvälinen kaivauskurssi järjestettiin Yli-lin Karjalankylän Kierikkisuon Eteläharjulla 15. - 30.5.2002. Sen johtajana toimi PhD. Andre Costopoulos ja tutkimusapulaisena fil.yo Risto Nurmi. Kurssin osanottajat olivat Oulun yliopiston vaihto-opiskelijoita.

Kurssin tarkoituksena oli perehdyttää arkeologisiin kenttätöihin kansainvälisiä opiskelijoita, jotka useimmiten opiskelevat pääaineenaan jotain muuta kuin arkeologiaa. Ennen kenttätöitä opiskelijat osallistuvat arkeologian kaivausmetodeja käsitteleville luennoille ja erilaisiin muinaisjäännöskohteisiin suuntautuvalla ekskursiolla.

Tutkimuskohde sijaitsee Kierikkisuon eteläosassa itä-länsisuuntaisella hiekkaharjulla, noin 50 metriä lijoesta pohjoiseen ja noin 250 metriä Yli-li - Pudasjärvi -väliseltä maantieltä 854 etelään. Kohteesta noin 350 metriä kaakkoon sijaitsee Kierikkisaaren pohjoisranta ja noin 500 koilliseen vuonna 2001 valmistunut Kierikkikeskus. Hiekkaharju on noin 100 metriä pitkä ja parhaimmillaan noin 20 metriä leveä, ja sen korkein kohta kohoaa hieman yli 59 m mpy. Alueen kasvillisuus koostuu pääasiassa harvassa kasvavista männyistä ja koivuista. Aluskasvillisuutena on variksenmarjaa, mustikkaa ja puolukkaa. Harjun päällä maaperä on hiekkaa, mutta alempana sen vaihettuu turpeeksi.

Vuoden 1997 opetuskaivauksilla Oulun yliopiston arkeologian opiskelijat kartoittivat Kierikkisuon Eteläharjun alueen. Harjun päällä on viisi asuinpainannetta, pari kuoppajäännöstä sekä yksi moderni kuoppajäännös. Opetuskaivausten aikana painanteeseen 4 kaivetusta 2 x 2 metrin kokoisesta koekuopasta löytyi mm. kupariveitsi, kvartsi-iskoksia ja yksi raaka-ainekappale (Koivunen & Ylimaunu 1997). Löytökorkeuden, noin 60 m mpy perusteella, löydöt ja löytöpaikka voidaan ajoittaa neoliittiselle ajalle, noin 5000-5300 vuotta vanhaksi. Ajoitus perustuu pelkästään rannansiirtymiskronologiaan ja siis oletukseen sitä, että paikka on ollut rantasidonnainen. Mikäli veitsi on yli 5000 vuotta vanha, se on vanhin metallilöytö koko Pohjois-Fennoskandiasta. Jos tämä osoittautuu tulevaisuudessa todeksi, alueen esihistorian piirteet joutuvat uudelleen arvioinnin kohteeksi.

Vuonna 1999 Northern Cultures and Societies -kaivauskurssin tavoitteena olikin arvioida kupariveitsen kronologista kontekstia. Kaivaustutkimukset toivat esiin todisteita noin 5500 vuoden taakse viittaavasta asutuksesta. Löydöt koostuivat palaneista hylkeen luista, jotka viittaavat siihen, että paikka on ollut käytössä sen rantavaiheessa. Kohteesta tuli esiin myös asuinpaikalla tapahtuneeseen myöhempään toimintaan viittaavia todisteita, sillä osa alkuperäisistä maakerroksista oli häiriintynyt, kun maaperää oli myöhempänä ajankohtana kaivettu. Tällä hetkellä ei ole kuitenkaan keinoa selvittää, kuinka paljon nuorempaa kyseinen toiminta on. Toisin sanoen on hyvin vaikea löytää tukea ajatukselle siitä, että veitsi olisi todellakin 5500 vuotta vanha. Kysymys veitsen iästä kuitenkin säilyy eräänä tutkimusongelmana.

Vuonna 2002 kenttäkurssin tavoitteena oli arvioida asuinpaikan aktiviteettien moninaisuutta ja monipuolisuutta. Kuinka monta kertaa ihmiset käyttivät paikkaa? Milloin tämä tapahtui ja miksi? Vastaukset näihin kysymyksiin auttavat meitä arvioimaan veitsen mahdollista ikää, ja sitä kautta ne antavat tietoa metallurgian synnystä/alkuperästä Pohjois-Suomessa ja yleensä Pohjois-Euroopassa.

Kierikkisuon Eteläharju on erittäin tärkeä kohde, koska se liittyy läheisesti kolmeen huomattavaan asuinpaikkaan, Kierikkisaareen, Kuuselankankaaseen ja Purkajasuohon. Kohde on hyvin pieni, 2-3 antropogeenisestä painanteesta koostuva asuinpaikka sijaitsee aivan lijoen muinaisen suiston intensiivisesti hyödynnetyllä sydänalueella. Se avaa näkymän pienten, sijainniltaan merkittävien leirien taloudelliseen ja sosiaaliseen merkitykseen suuremmissa asutus- ja toimeentulojärjestelmässä.

Vuoden 1999 raportin tiedot Internetissä sisältävät yksityiskohtaiset tiedot asuinpaikasta ja sen sijainnista (<http://arklab.oulu.fi/public/PDF/kaivaus/kie99.pdf>).

Vuoden 2002 kaivaukset paljastivat, että asuinpaikkaa on käytetty todennäköisesti useaan kertaan 5500 BP teinoilta jopa nykyaikaan saakka. Kaivauksissa löytyivät myös kohteen ensimmäiset keramiikkalöydöt, jotka ovat tyypillisen kampakeramiikan paloja itäisestä painanteesta (katso kuva 1).

Keramiikan löytyminen on pakottanut tulkitsemaan vuoden 1999 kaivauksien tuloksia uudelleen. Vuoden 1999 raportin tavoitteena oli esittää Eteläharju erityisenä aktiviteettialueena, joka liittyi läheiseen ja suurempaan,

toiminnoiltaan paljon yleistyneempään Kuuselankankaan asuinpaikkaan. Tulkinta perustui hylkeen luita sisältävään eläinjäämistöön sekä löytyneiden työkalujen ja iskosten erityiseen luonteeseen, kuten T:n muotoiseen liuskeveitseen. Keramiikkalöydöt kertovat kuitenkin monimuotoisemmasta löytöaineistosta, ja ne antavat olettaa, että ainakin yksi itäisen painanteen aikaansaaneista toimintavaiheista oli yleistyneempi. Tämä viittaisi myös siihen, että kyseessä ei olisi pelkästään yksinkertainen metsästysleiri, vaan kyseessä voisi olla myös asuinpaikka. Keramikka on raskasta, ja sitä on hankala kuljettaa pitkiä välimatkoja, joten sen ajatellaan usein merkitsevän rajoittunutta liikkuvuutta.

1. TUTKITUT ALUEET JA KAIVAUSMETODIT

Kaivausalueella oli aiempien vuosien kaivausten perusteella pohjois-eteläsuuntainen koordinaatisto sekä kiintopiste, joka sijaitsi asuinpainanteen länsipuolella. Kiintopisteen koordinaatit olivat 54/108, ja sen korkeus oli $z=60,13$ m mpy.

Vuonna 2002 kaivauskurssi tutki epäsäännöllisen muotoisen alueen, jonka koko oli noin 15 m^2 (kartta 1). Se sijaitsi tasaisella alueella suoraan läntisestä painanteesta itään. Tämä alue on nimetty T1:ksi, joka sisältää alueet T2, T3 ja T4 (katso taulukko 1, kartta 1). Lisäksi avattiin 4×1 m kokoinen koeoja T5 pohjois-etelä -suunnassa itäisen painanteen läpi. Kaivausmetodinä käytettiin luonnollisten kerrosten mukaista menetelmää. Vuoden 1999 kaivaukset (T99) antoi hyvät pohjatiedot paikan stratigrafiasta, ja tämän vuoksi vuoden 2002 kaivauksilla edettiin jo aiemmin tunnistettujen kerrosten mukaan. Kartasta 2 voidaan nähdä poikkileikkaus koeojasta T5 (itäinen painanne), joka vahvistaa, että kyseinen alue on yhdenmukainen vuonna 1999 hahmotetun läntisen painanteen stratigrafian kanssa.

Vuonna 1999 kaivettujen koekuoppien perusteella voitiin pääkaivausalueeksi suunnitella epäsäännöllinen alue. Koekuopat paljastivat, että alue aivan läntisestä painanteesta länteen oli steriili, kun taas läntisestä painanteesta itään tasaisella ja korkeammalla alueella (noin 60 m mpy) oli suuri löytötiheys. Kyseinen alue saattaisi siis olla ns. aktiviteetti-alue. Myös harjun länsipäässä suoritettiin koekuopitusta vuonna 1999. Alueella on kaksi painannetta,

mutta ei ole varmuutta ovatko ne ihmisen aikaansaamia. Kaikki koekuopat aluella olivat löydöttömiä.

2. LÖYDÖT

Läntisen painanteen ympärillä sijainneelta kaivausalueelta, jossa kaivettiin jo vuonna 1999 ja johon perustui ajatus löytöaineiston perusteella tulkitusta erityisestä aktiviteetti-alueesta, löytyi jälleen liusketyökaluja, -iskoksia ja hylkeen luita. Sen sijaan itäisen painanteen koeojasta (T5) löytyi keramiikkaa ja hyvin vähän todisteita kivityökalujen valmistamisesta. Suurin osa länsipainanteen ja sen lähialueen iskoksista oli kvartssia, kun taas molemmat työstetyt työkalut olivat kiillotettua liusketta tai tuffia (ashflow tuff) Sen sijaan itäisestä painanteesta löytyneet iskokset olivat kaikki tuffia. Ne ovat todennäköisesti peräisin työkalujen karkeasta muokkaamisesta, minkä jälkeen työkalut kiillotettiin.

Läntisen ja itäisen painanteen eroavaisuudet viittaisivat siihen, että ne voisivat olla tulosta eri toiminnoista eri aikakausina. Molemmilta alueilta löytyi ajoitusta varten hiiltä ja länsipainanteesta myös palanutta luuta. Radiohiiliajoitusten (^{14}C) perusteella voidaan päätellä, ovatko kaksi painannetta samanikäisiä vai ovatko ne tulosta kahdesta eriaikaisesta toiminnasta. Myös keramiikan palat auttavat tulkitsemisprosessissa. Niiden polttamis- tai valmistusajankohta voidaan arvioida termoluminisenssillä (TL). Sekä TL- ja radiohiiliajoitus voidaan tehdä Helsingin yliopiston Ajoituslaboratoriossa, ja toivomme varmistavamme rahoituksen näille määritykselle lähitulevaisuudessa.

Myös toinen seikka viittaa ainakin kahteen eri asutusvaiheeseen. Kuten itäisen koeojan vallin profiili selkeästi kertoo, karkean soran kerros katkaisee normaalin rikastuneen kerroksen. Sorakerros löytyy kohteessa kaikkialta. Kaikki löydöt itäisessä painanteessa ja sen läheisyydessä olivat tämän kerroksen yläpuolelta. Sen sijaan löydöt, jotka paljastuivat läntisestä painanteesta ja sen läheisyydestä, sijaitsivat vaihtelevasti sorakerroksen ylä- tai alapuolella. Sorakerros on todennäköisesti syntynyt kohteen joutuessa uusien tulvien alle. Maankohoaminen ei tapahdu aina samalla nopeudella ja samaan suuntaan. Joskus meren pinnan eustaattinen nousu on nopeampaa kuin maankohoaminen, ja vastikään paljastuneet alueet joutuvat uudelleen veden alle. Jos kohde joutui uudelleen tulvimisen alle merellisen transgression tuloksena (epäsäännöllisyys

rannansiirtymisessä), niin asutusvaiheiden välillä on luultavasti pitkä aikajakso. On kuitenkin myös mahdollista, että sorakerros on tulosta yhdestä tai useammasta lyhytaikaisten tulvien sarjasta. Jos asia on näin, toimintavaiheet ovat voineet olla lähes samanaikaisia, ja niitä on voinut erottaa vain niinkin pieni aika kuin yksi vuodenaika. Radiometrinen ajoitus lähitulevaisuudessa auttaa ratkaisemaan tämän ongelman.

3. ASUINPAIKAN KIVITEKNOLOGIA

Vuoden 1999 ja 2002 kaivauksilta löytyneet ytimet ovat kaikki kvartsia, ja niiden paino vaihtelee 3,7 g - 330,4 g välillä. Niiden muoto on arvioitu pituuden suhteessa leveyteen, tällöin pituudeksi on määritetty ytimen suurin ulkomitta ja leveydeksi toiseksi suurin mitta. Ytimien pituuden ja leveyden suhde niiden painoon on esitetty taulukossa 1, joka osoittaa, että mitä keveämpiä ytimet ovat, sitä pitempi niiden muoto on. Taulukkoon on liitetty myös kaksi kohteesta löydettyä esinettä, T:n muotoinen liuskeveitsi sekä tuffista tehty keihäänkärki. Molemmat esineet on tehty muusta materiaalista kuin kvartsista, mutta myös ne noudattavat samaa tendenssiä kuin ytimet. Vuonna 2002 neljä ydintä viidestä löytyi samalta 50 x 50 cm kokoiselta alueelta ja ne saattavatkin olla peräisin yhdestä samasta esineiden "valmistussarjasta". Kyseiset neljä ydintä on merkitty taulukkoon 1 nimellä T2A-sarja, taulukon perusteella voidaan havaita niiden painon suhteen pituuteen ja leveyteen vaihtelevan suuresti.

Pienimmät ytimet ovat erittäin hyvälaatuista kvartsia, mikä merkitsee sitä, että kiviesineiden valmistajan on ollut helpompi ennakoida niistä iskettävien iskosten kokoa ja muotoa. Nämä hyvälaatuisesta kvartsista olevat pienet ytimet on hyödynnetty loppuun saakka. Sen sijaan suuremmissa ytimissä on havaittavissa huomattavia sisäisiä halkeamia, joten niistä iskettävien iskosten kokoa ja muotoa on ollut vaikea arvioida etukäteen. Pienempien ytimien pitkulainen muoto indikoi, että esineiden tekijän tai tekijöiden tarkoituksena oli iskeä tietyn muotoinen iskos. Tämä on eräänlainen sisäinen mielikuva (mental template) siitä, miltä iskoksen ja valmistettavan esineen tulisi näyttää.

4. TULEVIA KAIVAUSUUNNITELMIA

Vuoden 2003 kaivauskurssilla on kaksi tavoitetta. Eteläharjulla tutkitaan alue, joka sijaitsee itäisestä painanteesta länteen. Täten saadaan selville muistuttaako kyseinen alue läntisen painanteen itäpuolella olevaa aktiviteettialuetta.

Laajemmassa mittakaavassa vuoden 2003 tutkimuksissa pyritään hahmottamaan 5500-4000 BP eläneiden populaatioiden toimeentulomalleja ja sopeutumista muuttuvaan lijoki-suistoon. Eteläharjun asuinpaikalla on todettu olevan pitkä asutushistoria, ja tulevilla kaivauksilla pyritään määrittämään erilaisten tiheästi sijaitsevien klusteroitujen asuinpaikkojen suhteita.

Eteläharju sijaitsee vain noin 200 metrin etäisyydellä Kuuselankankaan laaja-alaisesta asuinpaikasta ja noin 1 km etäisyydellä Purkajansuosta. Nämä ovat tutkittuja ja hyvin kirjallisuudestakin hyvin tunnettuja kohteita. Purkajasuo ja sen löydöt edustavat hyvin intensiivistä ja tiettyyn vuodenaikaan sidottua asutusvaihetta ja tietyn toimeentulolähteen hyödyntämistä. Sen sijaan Eteläharjun asuinpaikka vaikuttaa edustavan pienempimuotoista, vähemmän erikoistunutta ympäristön hyödyntämistä.

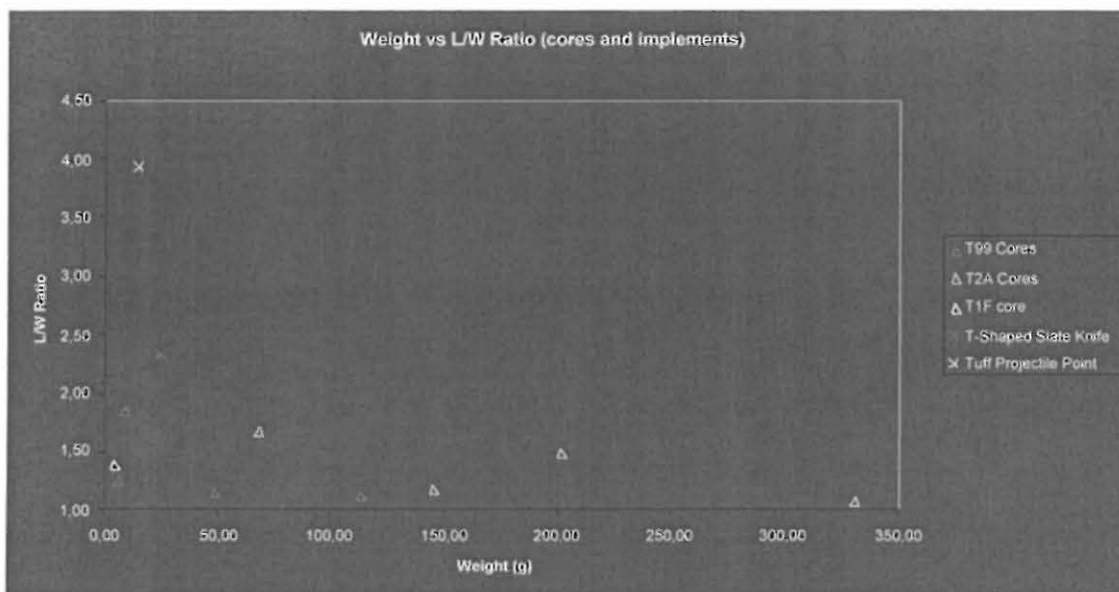
Jotta lijoen eteläpuolisia, noin 60 m mpy. olevia muinaisjäännöksiä voitaisiin sisällyttää tutkimuksiin, vuoden 2003 kaivauksilla tullaan avaamaan yksi mahdollinen asuinpainanne, joka havaittiin kuljettaessa joen eteläpuolella jo vuonna 2002. Kyseessä oleva painanne on halkaisijaltaan noin 6 metriä, ja sen luonne tullaan tarkastamaan 2 x 4 m kokoisella koeojalla.

Kun tutkimuksiin sisällytetään useampia erilaisia muinaisjäännöskohteita, voidaan tulevaisuudessa hahmottaa paremmin lijoki-suiston noin 60 m mpy. sijaitsevien kohteiden toimeentulomalleja. Tämän mahdollistaa alueella tapahtuneen populaatioiden liikkuvuuden sekä erilaisten muinaisjäännöskohteiden asutusintensiteetin tutkiminen. Kyseinen tutkimus muodostaa ytimen laajemmalle projektille, jonka tarkoitus on tutkia Yli-lin alueella tapahtunutta sosio-ekonomista kehitystä neoliittisen kauden hylkeenpyytäjistä nykypäivän vesisähkön tuottajaksi.

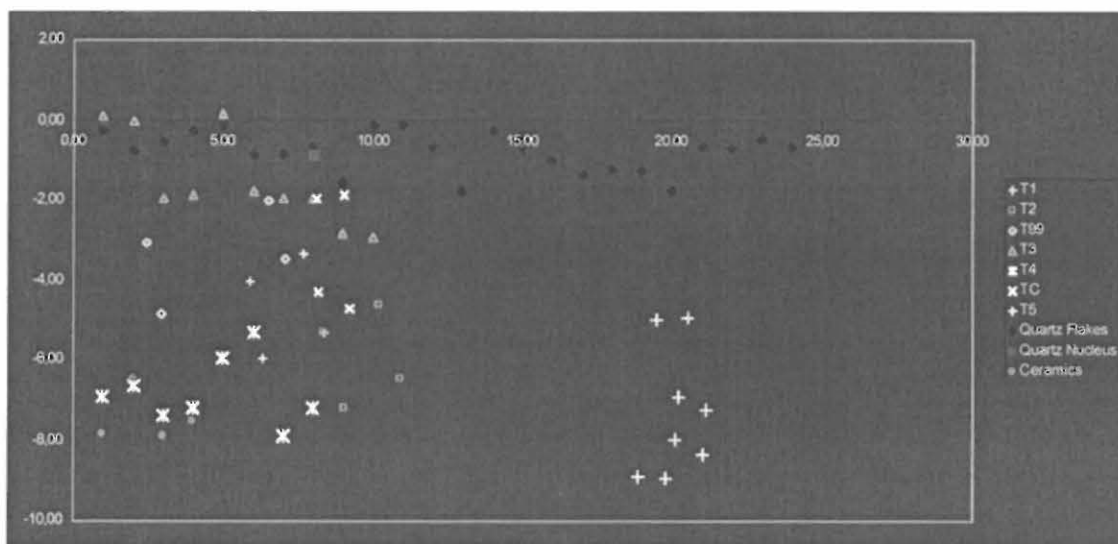
Oulussa, 20.4.2003

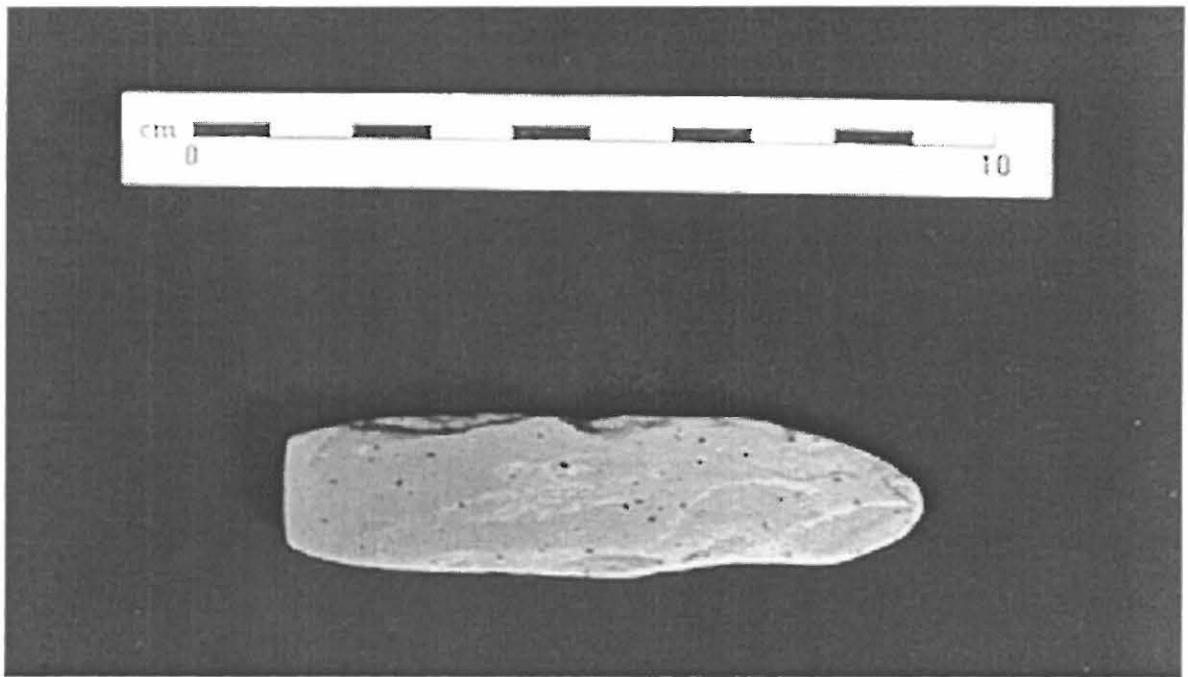
PhD Andre Costopoulos

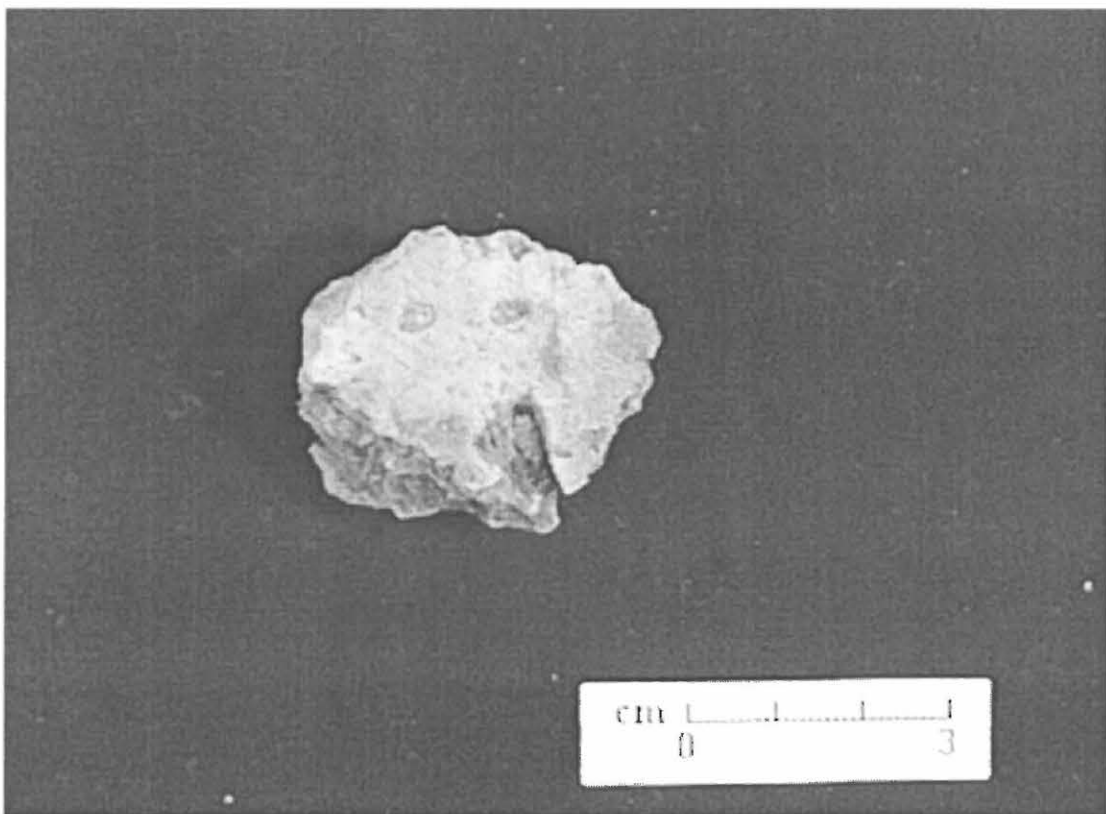
Taulukko 1. Ytimien ja esineiden painon (weight) ja pituuden/leveyden (L/W) suhde.

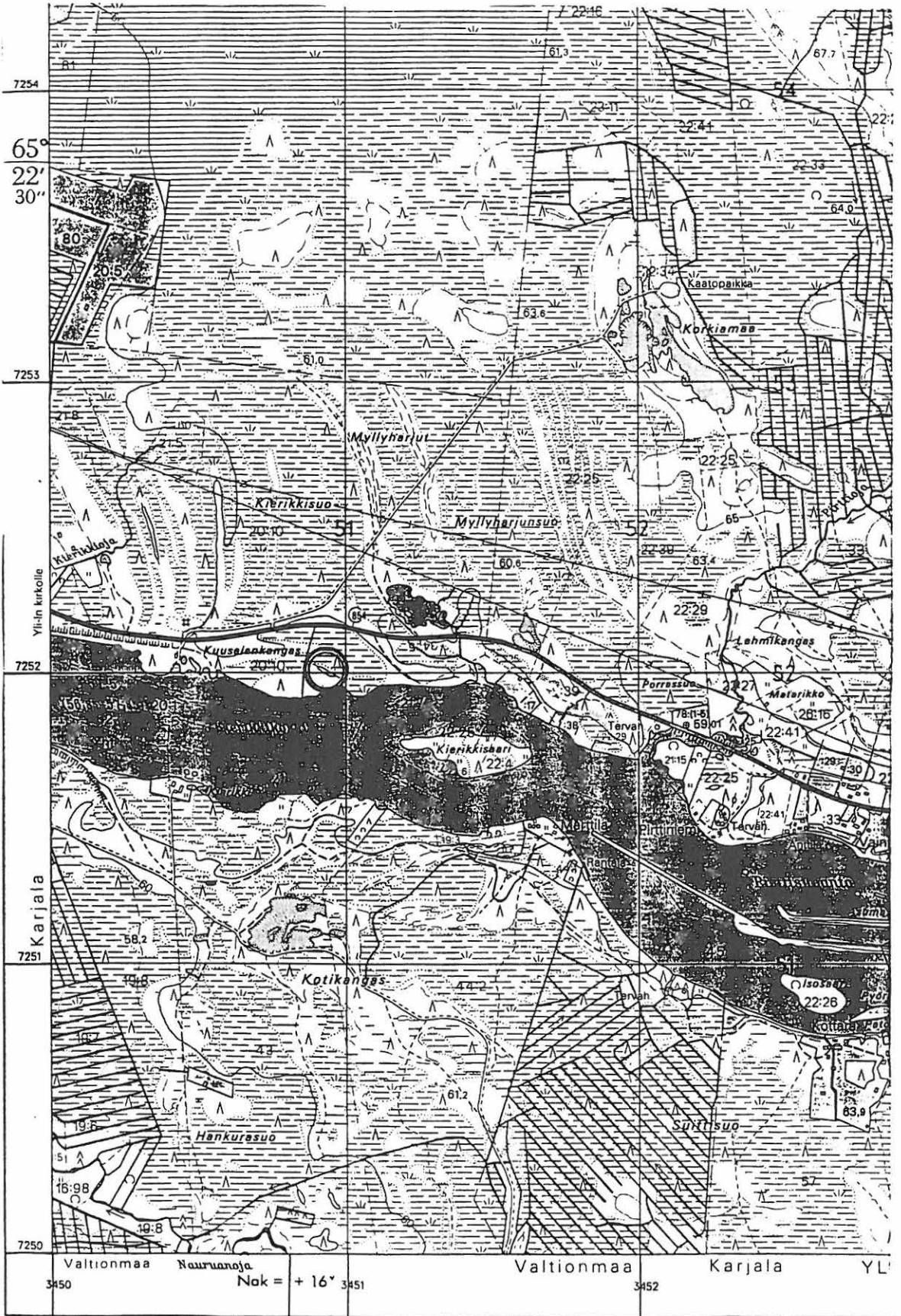
Taulukko 2. Löytöjen levintä. taulukossa näkyvät koeojien kulmat (T1, T2, jne). T99 rajaa vuoden 1999 kaivausalueen rajat.

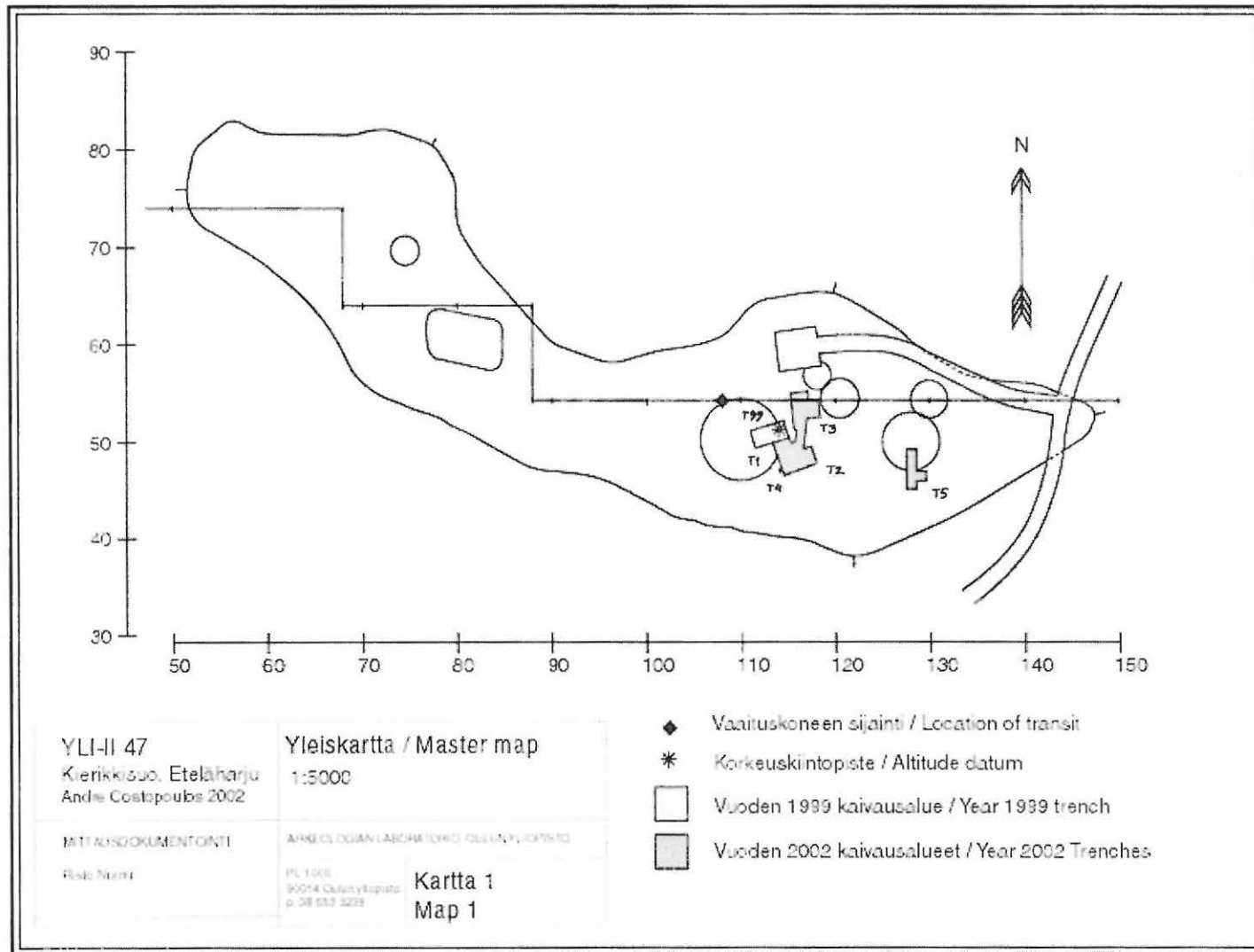

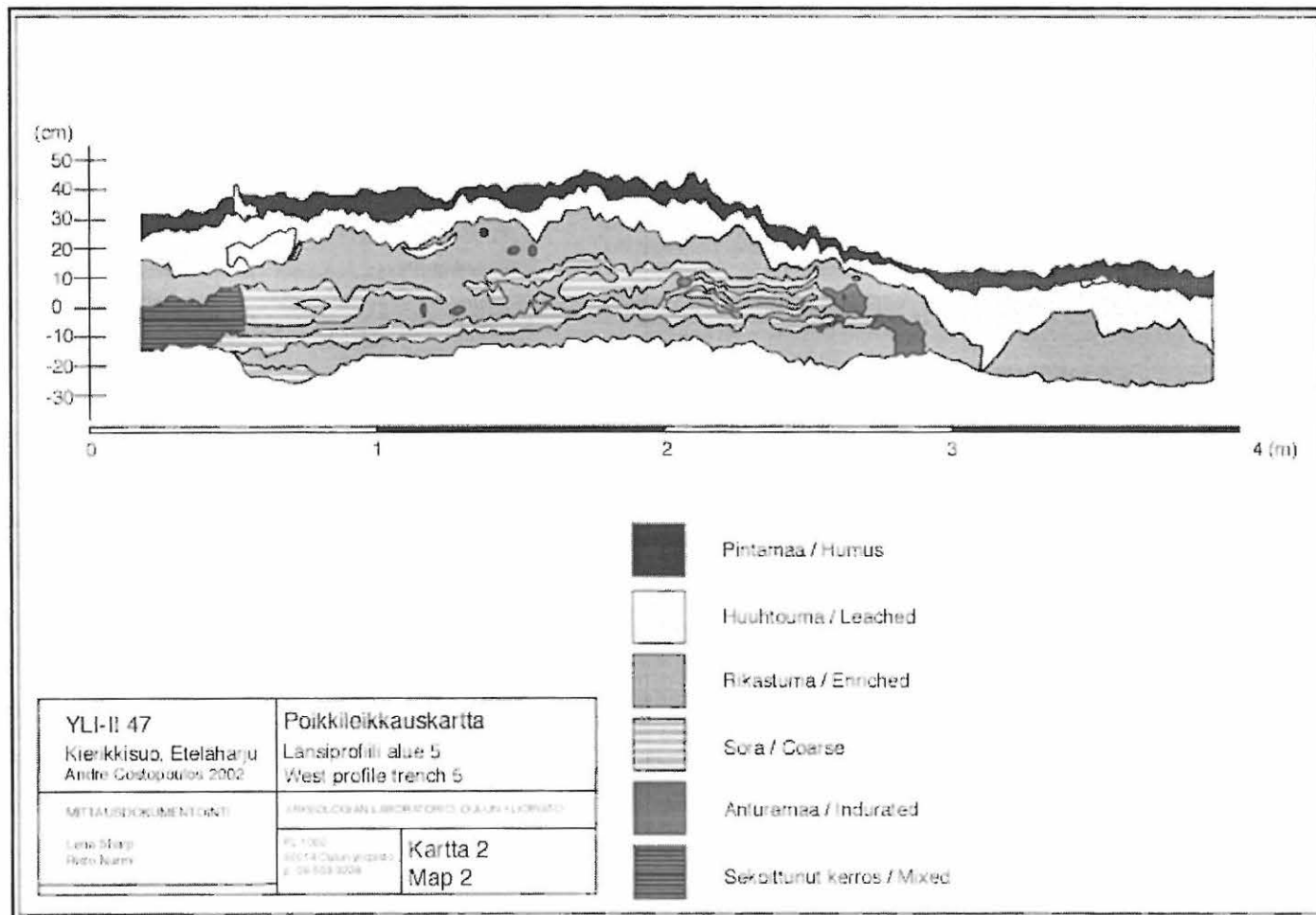
Kuva 1. Osittain viimeistelty keihäänkärki (KM 33706:47), löydetty läntisen painanteen lähetyviltä.

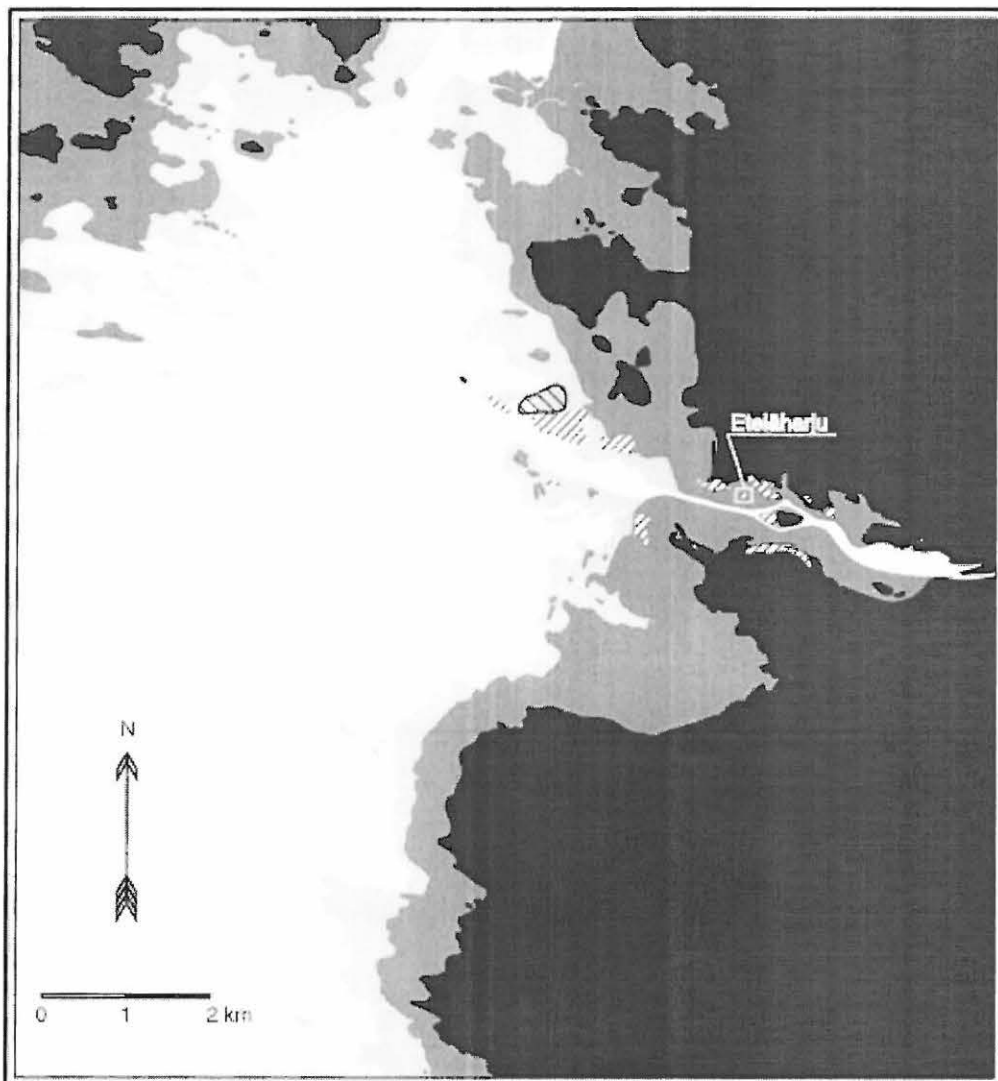

Kuva 2. Kampakeramiikan pala (KM 33706:62), löydetty läheltä itäistä painannetta.

YLI-II 47 Kierikkisuo, Eteläharju Andre Cosloppoulos 2002	Rannansiirtymäkartta Shoreline displacement map	
MTTAUSKOKEIMENLOINTI Nimi/Nume	ARKEOLOGIN LABORATORIO OULUN YLIOPISTO PL 1000 80014 OULU, FINLAND P. 09 553 325	
	Kartta 4 Map 4	

- > 60 mpy/masi
- 55 - 60 mpy/masi
- 52,5 - 55 mpy/masi
- Purkajasuo
- Tunnetut kivikautiset asuin-
paikka-alueet/ Known stone-
age settlements